

1. **ŁEŻ** (74) *sb f i [m]*

e jasne (tak też Cn).

sg N *łeż* (26). ◇ G *łzy* (3), *łż(e)* (2), *łż(e)j* (1), [*łżu*]; -(e) *RejZwierc*; -(e)j *BierEz*; -y : -(e) *BielŻyw* (3:1). ◇ D *łzy* (1). ◇ A *łeż* (27). ◇ I *łżą* (12). ◇ L *łzy* (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

Kłamstwo, nieprawda, fałszywość; wymysł, oszustwo; mendacium Mącz, Calag, Cn; mentitio Mącz, Cn; falsum, inventum, nugae, sycophantia Mącz; infitiatio Calep; mendaculum, vanitas, vanitudo Cn (74) : *vżyteczniey iest ielc chleb acz sie go niechce nizli łzy polłuchać. BielŻyw 74; Zadne chwalenie bez podezrzenia łze niebywa. BielŻyw 140, 83; BielŻywGlab nlb 11; RejKup r3v; RejFig Cc2v; A wiezł iz zawnđdy zacni ten obyczay maia/ Polpolicie ze za łeżł policzki dawaią. RejZwierz 16v; KochSat B2; Mącz 340d; Czo iest gorłzego gdzye wżetheczna mowá/ W ktorey łeżł znóczną zókrywaią łłowá. RejZwierc 216v; BudBib Zach 10/2; Calag 341a; Calep 533a; Włodarz ktory zełze tego karać/ á ktorego trzy kroć fkarawłzy o łeżł/ czwartý raz ná łzubeniecę GostGosp 162; A on ifty bałámut ze dzwonkiem y z pułzką/ Zywie ná tę łeżł dobrze y z łwá páníą dułzką. KlonWor 48; [Pobożny ták łię obłudności ftrzeże/ iáko y łżu/ bo oboygá iest ociec dyabeł. PiotrGonSyn 6v].*

łeż czyja (4): *Dziecię gdy owce pałáło/ Częłto ná wilká wołáło [...] Y ludzie ktorzy oráli/ Zawnđdy się k niemu zbiegáli: Aż iego łeżł pobaczyli/ Potým mu więcey nie wierzyli. BierEz K3, I2v; RejKup i6v; HistRzym 79v.*

W połączeniach szeregowych (4): *Mącz 436b, 482d; Day okrutnikom w lice ku ich zálmuceniu: Zetrzyłz ie, y ich thyrzańłtwo/ łeż, y okrucieńłtwo ArtKanc K4; Ale chwałą [łotrowie] łzálbierłtwo/ łeż y ofzukanie/ Do niecnoty podniátę y też ponukanie. KlonWor 8.*

W przeciwstawieniach »łeż ... prawda (8), prawdziwa mowa, sprawiedliwość« (10): *Tego łobie za krołá wybierzcie [...] ktory łzy nie miłuiie á łprawiedliwoci nałladuie BielŻyw 148; Mącz 417b; Co iest gorłzego nád ięzyk omyłny/ Co prawdę niłzczy á łze náżbyt pilny. RejZwierc 216, 216 [3 r.], 216v [3 r.]; Ale ná tákíe obráżenie niemoże być łkutecznieyłze lekárłtwo/ iedno gdybył chęcią á zwyczáiem przyuczyl łię prawdę mowić/ á niemiał v łiebie łprołnieyłzey wády iáko łeż [nullumque vitium turpius duxeris mendacio]. ModrzBaz 60.*

W porównaniu (1): *we wnątrz łeżł zbrukána/ Rownie iáko łprochniála łciáná máłowána. RejWiz 40.*

W charakterystycznych połączeniach: łeż chytra, pochlebna (2), *pokryta (skryta)* (2), *przekłeta, zbrukana, znaczna; łzy posłuchać; łeż chwalić, deptać, miłować, pobaczyć, widzieć; o łeżł gniewać się, karać; za łeżł policzki dawać; łżą się brzydzić* (2), *we łzy dołwiadczyć, poznać; łeżł gniecie.*

Przysłowia: *Kogociem we łzy poznaią/ Nie bárzo on włzyłcy dbaią: Y choćiaby prawdę mowil/ Nie koždy mu będzie wierzył. BierEz K3.*

S ofzułtem á łgarzem łżą łie obchodźć Mącz 68c.

Powiedz co lepłza/ ielłi prawdá przykra/ Ielłi łeżł skryta/ pochlebna á chytra. RejZwierc 216v, 216, 216v [2 r.].

Fraza: »łeżł się szyrzy« (1): *Szyrzy łie ogyeń gdy mu drow dodawáłz/ Y łeżł łie łzyrzy gdy pochlebcy dawáłz. RejZwierc 216v.*

Zwroty: »łeż mowić« = *mendacium loqui Vulg* [szyk zmienny] (2): *Leop Ier* 9/5; Záiŕte ťproŕna rzecz ieťt/ żeby onego człowieká/ ktorego vŕtá łeż mowić [*mendacio dicendo*] nieťtracháią fię/ miály fię vŕzy zádáná łžá brzydźić. *ModrzBaz* 60v.

»łžá się obchodźić« (3): *Non est mentiri meum*, Nie zwykłem fię łžá obchodźić. *Mqcz* 220b, 68c, 157b.

»łžá się pętać« = *nugari Mqcz* (2): *Mendaciloquus idem quod mendax*, Który fię łžá pęta. *Mqcz* 216c, 252d.

»łžy wierzyć« (1): Tako proťto by przymierzyl Kto by iedno twey lzy wierzyl. Snać poťpolu zaťwieczycie Gdy fię wpiekle podniecycie. *RejKup* i6v.

»łeż wymyťlić« = *conflare a. struere mendacium Mqcz* (2): *Conflare mendacium*, Leż wymyťlić. *Mqcz* 130d, 422c.

»łeż [komu] zadać; łeż zadana« [szyk zmienny] (9;2): *RejKup* L; *GroicPorz* k3v; *Dicere mendacium alicui*, Zádác komu łeż. *Mqcz* 216c; Záiŕte ťproŕna rzecz ieťt/ żeby onego człowieká/ ktorego vŕtá łeż mowić nieťtracháią fię/ miály fię vŕzy zádáná łžá [*verba mendacii audiendo*] brzydźić. *ModrzBaz* 60v, 60, 60v [2 r.], 61 [4 r.].

Wyrażenia: »foremna łeż« (1): *Bullate nugae*, Foremna łeż. *Mqcz* 28a.

»jawná łeż« (1): *Aperte falsum*, Szcziri fáłż/ yáwná łeż. *Mqcz* 278d.

»wirudná łeż« = *magnum et impudens mendacium, ementita opinio, merae nugae Mqcz* (4): *Merae nugae*, Wirudná łeż/ żywa matániná. *Mqcz* 218d, 216c [2 r.], 329d.

Szeregi: »łeż albo bajka« (1): *Centones ferre*, Iednę łeż álbo baykę zá drugá powiedác. *Mqcz* 47b.

»fáłż i łeż« (1): Niebrzydźiły fię Rzymkie vŕzy temi słowy fáłż y łeż [*a verbis falsi et mendacii*]. *ModrzBaz* 60v.

»nieprawda albo łeż« (1): Bo tą przedmowá fercá tych/ ktorým bywa nieprawdá álbo łeż zádána/ bywáią od gniewu nieiáko odwrocone. *ModrzBaz* 60v.

»pochlebťstwo a łeż« (1): Dwoia przyczina ieťth niewieťciego płaczu, iedná z ťprawey lutoťci á druga z pochlebťtwa á zelży. *BielŻyw* 31.

»łeż albo nieutciwe słowo« (1): Náđ to dgyby [!] kto komu łeż/ álbo inne nieutciwe słowo zádáł *GroicPorz* k3v.

Animizacje (9) :

W porównaniach (2): Prawdá by Orzeł ku gorze wylata/ Leż by Puťtołká czo Motyle chwata. *RejZwierc* 216, 216.

W przeciwstawieniach: »prawda ... łeż« (5): Prawdá káżdego ozdobi by złotem/ Leż bárzyey ťpluťka niź ťmierdžącym błotem. *RejZwierc* 216; Prawdá zacnego ná wťzem zdobić muťi/ A łeż wťzeteczna niech fię oń nie kuťi. *RejZwierc* 216v, 216 [3 r.].

Przysłowia: Závždy łeż s prawdá rozno s sobá chodžá/ A w iedney głowie nigdy fię nie zgodžá *RejZwierc* 216.

Leż závždy chodzi by Geťs oťzemłána/ A prawdá iáko krolewná vbrána. *RejZwierc* 216.

Zwrot: »z łžá się zbracić, pobracić, pobratać« [szyk zmienny] (2:1:1): *RejZwierc* 124; Nic ťzkodliwťzego kto fię ze łžá zbráci/ Bo iuz y ťławę y poćciwoťć tráci. *RejZwierc* 216, 216, 217v.

żart. Zestawienia: »ciotka (pani) łeż« (2): Bo káždy ná tym hándlu/ iuż sowitzo tráci/ Kto sie s ciotką pánią łeż/ práwie wiernie zbráci. *RejZwierc* 124; Hoyny gdy mu iuż przydzie wśzytko ftrácić/ Nielza s ciotką łeż muśi sie pobraćić. *RejZwierc* 217v.

»łeż jej miłość« (1): Vkáż ktho tego nie vżył z lekkością/ Kto sie pobrał ze łeż iey miłością. *RejZwierc* 216.

Synonimy: fałsz, kłamstwo, matactwo, nieprawda.

Cf ŁGANIE, ŁGARSTWO

TK